

Світлана КОВАЛЬ

ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Запропоновано авторське тлумачення поняття “фінансові результати діяльності банківських установ”. Досліджено динаміку показника фінансових результатів діяльності вітчизняної банківської системи та ПАТ “ПриватБанк”. Запропоновано заходи, спрямовані на оптимізацію доходів та витрат з метою отримання позитивних фінансових результатів діяльності вітчизняних банків.

Сти́йка банкі́вська система є обов’язковою умовою стабільного соціально-економічного зростання в Україні. Банкі́вські установи України проходять складні випробування в умовах частих змін в економічній та політичній ситуації, яка складається в країні. Такі зміни умов функціонування, незахищеність від зовнішнього середовища, вплив негативних внутрішніх факторів зумовлюють необхідність до постійного удосконалення банківської діяльності та пристосування до нових умов.

Банки є суб’єктами господарювання, які здійснюють діяльність на засадах комерційного розрахунку, що передбачає відшкодування за рахунок доходів усіх витрат та отримання прибутку. Світова фінансово-кредитна криза, політична нестабільність негативно вплинули на фінансові результати діяльності вітчизняних банків і зумовили кризові явища у вітчизняній банківській системі. Саме тому питання, які пов’язані із формуванням позитивних фінансових результатів діяльності банків, набувають особливої актуальності, оскільки від них за-

лежить не лише стійкість вітчизняної банківської системи, а подальший розвиток економіки України.

Фінансові аспекти діяльності вітчизняних банків досліджено у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них: М. Алексєєнко, Н. Версаль, О. Дзюблюк, Ю. Заруба, Г. Карчева, Л. Примостка, О. Лаврушин, П. Роуз, Дж. Сінкі та інші. У працях цих дослідників висвітлено теоретичні та практичні аспекти фінансової діяльності банків, визначено показники, критерії та методи її оцінки. Ґрунтовне дослідження проблем формування й управління прибутком банків знайшло відображення у працях О. Криклій та Н. Маслак. Віддаючи належне науковим працям вчених з даної проблематики, варто зауважити, що існує потреба у подальшому дослідженні питань, пов’язаних із формуванням позитивних фінансових результатів діяльності банківських установ. З огляду на це, комплексне дослідження питань, пов’язаних з формуванням позитивних фінансових результатів діяльності банків, набуває особливої актуальності.

Метою статті є з'ясування сутності фінансових результатів діяльності банківських установ, дослідження практичних аспектів їх формування та обґрунтування напрямків зростання прибутковості банків.

Аналіз праць, у яких вчені-економісти досліджували фінансові результати діяльності, дозволяє зробити висновок про відсутність єдиного й однозначного підходу до його розуміння. У процесі проведеного аналізу літературних джерел виявлено, що між науковцями у сфері економічної теорії, фінансів, бухгалтерського обліку не існує єдності та однозначності у розумінні поняття "фінансові результати".

Так, на думку С. В. Мочерного, фінансові результати – це грошова форма загального підсумку господарської діяльності організації або її підрозділу яка виражається в прибутку або збитку [1, 37].

Близьке за змістом визначення дає професор М. С. Пушкар. На думку вченого, фінансові результати – це прибутки або збитки, що їх отримано як результат господарської діяльності [2, 41]. Як бачимо, у вищенаведених визначеннях вчені розглядають фінансові результати у нерозривній єдності з результативністю господарської діяльності та вказують на можливість їх існування як у формі прибутку або збитків.

Інші вчені використовують поняття "доходи та витрати". Такий підхід застосовує В. А. Луговий: це балансовий прибуток (збиток) підприємств, що формується із доходів чи витрат від реалізації готової продукції (послуг, робіт), доходів чи витрат від іншої реалізації та обсягу позареалізаційних доходів чи витрат [3, 57].

В. Є. Ануфрієв розглядає фінансові результати з двох боків: як показник прибутку чи збитку, який утворюється упродовж календарного або господарського року, та як різницю між обсягом доходів і витрат підприємства [4, 102]. Близьке за змістом

тлумачення дає В. П. Пантелеєв, який отожнює їх з прибутком або збитками та підкреслює, що вони є результатом певної діяльності. При цьому вчений зазначає, що показники прибутку або збитку обчислюються як алгебраїчна сума доходів від різних видів діяльності порівняно із сумою всіх груп витрат [5, 157].

Як узагальнюючу категорію, яка характеризує результативність господарської діяльності, тлумачить фінансові результати Р. В. Скалюк. Вчений дає трактування досліджуваного поняття через отримані або втрачені економічні вигоди підприємства. Крім того, характеризуючи фінансові результати, вказує на спосіб їх розрахунку (віднімання від доходів всіх витрат дає результат у вигляді показника прибутків або збитків). На думку автора, саме фінансові результати дають можливість оцінити рівень прибутковості суб'єкта господарювання, потенціал економічного зростання та подальшого його розвитку [6, 137].

Як бачимо, всі вищенаведені трактування фінансових результатів мають прикладне значення та тісно пов'язані із господарською діяльністю. Однак в економічній літературі існують інші теоретичні підходи до тлумачення фінансових результатів як економічної категорії. Саме таке бачення фінансових результатів притаманне Л. В. Дікань, яка стверджує: це економічна категорія, яка супроводжує процес утворення доданої вартості. Разом з тим, вказує і на практичне значення фінансових результатів, які обчислюються за визначеною методикою і відображають результати діяльності кожного суб'єкта господарювання, при цьому фінансові результати є об'єктом контролю та обліку [7, 19].

Ґрунтовно та всебічно характеризує фінансові результати О. О. Вороніна. По-перше, фінансові результати є якісною характеристикою фінансово-господарської діяльності

суб'єкта господарювання. По-друге, фінансові результати є результатом економічних відносин. По-третє, фінансові результати відображають значимість і стабільність розвитку підприємства (з точки зору отриманих доходів). По-четверте, фінансові результати є відображенням впливу факторів зовнішнього середовища на фінансово-господарську діяльність підприємства. По-п'яте, фінансові результати є узагальнюючим показником, які відображаються у фінансовій і бухгалтерській звітності як прибуток або збиток, що впливає на зміну обсягу власного капіталу та його складових елементів [8, 67].

Всі вищенаведені трактування фінансових результатів є узагальненими і стосуються будь-якого суб'єкта господарювання, які функціонують у різних галузях економіки. Враховуючи напрацювання вчених, вважаємо, що важливими характеристиками, які відображають зміст поняття фінансові результати, є:

- кінцевий підсумок господарської діяльності;
- різниця між доходами та витратами;
- результативність (прибуток або збиток).

Осмислення вищевикладеного дає можливість запропонувати наступне ви-

значення: фінансові результати діяльності банківських установ – це кінцевий результат діяльності, який розраховується як різниця між доходами і витратами банку та уособлюється у підсумковому показнику прибутку або збитку.

Аналіз фінансових результатів діяльності окремого банку дозволить дослідити їх особливості формування. Оцінку показників здійснимо на прикладі одного із найбільших банків України – ПАТ “ПриватБанк” (табл. 1).

Показники табл. 1 свідчать про стабільно прибуткову діяльність ПАТ “ПриватБанк”, причому практично за весь аналізований період (за винятком 2012 р.) спостерігаємо зростання обсягу отриманого за рік прибутку. Така позитивна динаміка фінансових результатів діяльності ПАТ “ПриватБанк” набуває ще більшої ваги порівняно з фінансовими результатами діяльності банківської системи України загалом (табл. 2).

Показники фінансових результатів діяльності банків України відображають наслідки фінансово-кредитної кризи (табл. 2). Як бачимо, за результатами 2010–2011 рр. вітчизняна банківська система отримала негативні фінансові результати діяльності. Так, обсяг збитків сягнув рівня

Таблиця 1

Динаміка фінансових результатів діяльності ПАТ КБ “ПриватБанк” у 2010–2013 рр.*

Показники	1.01.2011 р.	1.01.2012 р.	1.01.2013 р.	1.01.2014 р.
Фінансові результати діяльності (прибуток +, збиток -), млрд. грн.	1123,0	1418,5	1331,0	1873,4
Абсолютний приріст, млн. грн.	–	295,5	-87,5	542,4
Темп зростання, %	–	126,3	93,8	140,8

* Складено і розраховано на основі: [9].

Таблиця 2

Динаміка фінансових результатів банків України у 2010–2013 рр.*

Показники	1.01.2011 р.	1.01.2012 р.	1.01.2013 р.	1.01.2014 р.
Фінансові результати діяльності (прибуток +, збиток -), млн. грн.	-13027	-7708	4899	1436

* Складено та розраховано на основі [10].

13,0 млрд. грн. за підсумками 2010 р. та 7,7 млрд. грн. за підсумками 2011 р. Покращення фінансової ситуації у банківському секторі України відбулося у 2012–2013 рр., коли в цілому по вітчизняній банківській системі отримано позитивні фінансові результати: 4,9 млрд. грн. та 1,4 млрд. грн. відповідно. Разом з тим, за підсумками 2013 р. ПАТ КБ “ПриватБанк” отримав більший обсяг прибутку, ніж по банківській системі загалом. Така ситуація свідчить, що не всім вітчизняним банкам вдалось подолати кризові явища і забезпечити отримання позитивних фінансових результатів (рис. 1).

Здійснюючи оцінку фінансових результатів діяльності банку, доцільно проаналізувати показники доходів та витрат. Склад доходів банківських установ відрізняється від складу доходів, які отримують інші суб'єкти господарювання, що працюють у сфері торгівлі, матеріального виробництва чи сільського господарства. Такі відмінності зумовлені специфікою діяльності кожного суб'єкта господарювання. Так, банківські установи як фінансові посередники надають грошові кошти у кредит за відповідну плату (відсотки), здійснюють розрахунково-касове обслуговування клієнтів, валю-

тообмінні операції, надають інші фінансові послуги. Законом України “Про банки і банківську діяльність” передбачено можливість одержання вітчизняними банками процентних доходів, комісійних доходів, доходів від торговельних операцій (від торгівлі цінними паперами, здійснення валютообмінних операцій), доходів у формі отримання дивідендів, доходів від повернення раніше списаних активів, інших операційних доходів [11].

Аналіз структури доходів ПАТ “ПриватБанк” у динаміці (табл. 3) свідчить, що банк найбільше отримує процентних доходів. Така ситуація є характерною для будь-якого банку, оскільки кредитні операції, за якими отримують цей вид доходів, є важливим напрямом діяльності. Частка процентних доходів, які отримав ПАТ “ПриватБанк”, коливалась в межах від 71,5% до 84% від загального обсягу доходів, причому відстежується стійка тенденція до зростання.

Комісійні доходи також становлять вагомую частину сумарних доходів ПАТ “ПриватБанк”, однак характерним є зниження їх частки від 20,4% до 13,6%.

Для доходів від торговельних операцій банку характерним є невисока питома вага у загальних доходах (0,9–3%).

Рис. 1. Динаміка фінансових результатів діяльності банківської системи України та ПАТ КБ “ПриватБанк” у 2010–2013 рр.

Таблиця 3

Склад, структура та динаміка доходів ПАТ КБ “ПриватБанк” у 2010–2013 рр. *

Показники	1.01.2011 р.		1.01.2012 р.		1.01.2013 р.		1.01.2014 р.	
	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %
Процентні доходи	15174,4	73,7	18045,6	71,5	18154	80,8	22246,1	84,0
Комісійні доходи	4204,7	20,4	5747,6	22,8	3781,1	16,8	3611,7	13,6
Доходи від торговельних операцій	535,2	2,6	754,8	3,0	192,3	0,9	564,5	2,1
Інші операційні доходи	662,7	3,2	708	2,8	352,3	1,6	57,5	0,2
Доходи всього	20577	100,0	25256	100,0	22479,7	100,0	26479,8	100,0

* Складено і розраховано на основі [9].

У процесі дослідження витрат ПАТ “ПриватБанк” виявлено, що найбільшою питомою вагою вирізняються процентні витрати. Їх частка упродовж усього аналізованого періоду становила більше ніж 40% від усіх витрат ПАТ КБ “ПриватБанк” (табл. 4).

Значна частина витрат ПАТ КБ “ПриватБанк” припадає на адміністративні й інші операційні витрати (26,0–29,7%).

Банківські установи зобов'язані формувати резерви на випадок втрат за кредитами та зобов'язаннями і такі відрахування здійснюють за рахунок витрат. Питома вага таких відрахувань становить значну частину витрат ПАТ КБ “ПриватБанк”: за підсумками 2010 р. частка таких відрахувань становила 23,2%; за підсумками 2011 р. –

28,2%; за підсумками 2012 р. – 21,3%; за підсумками 2013 р. – 11%.

Комісійні витрати становили незначну частину сумарних витрат ПАТ КБ “ПриватБанк” (2,9–4,4%).

Проведене дослідження доходів і витрат ПАТ “ПриватБанк” свідчить, що основним джерелом доходів банку є процентні доходи, а найбільше витрат припадає на процентні витрати. Така структура доходів і витрат банку є позитивною, оскільки стабільне зростання процентних витрат зумовлено зростанням залучених фінансових ресурсів і свідчить про реалізацію виваженої ресурсної політики банку. Переважання процентних доходів є характерним для банківських установ, оскільки кредитні опе-

Таблиця 4

Склад, структура та динаміка витрат ПАТ КБ “ПриватБанк” за 2010–2013 рр. *

Показники	1.01.2011 р.		1.01.2012 р.		1.01.2013 р.		1.01.2014 р.	
	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %
Процентні витрати	9162,2	47,5	9596,4	41,1	10842,4	46,1	13802	57,0
Комісійні витрати	644,1	3,3	810,9	3,4	689,4	2,9	1055,2	4,4
Адміністративні та інші витрати	5026,5	26,0	6368,7	27,3	6967,6	29,7	6668,7	27,6
Відрахування до резервів від втрат за кредитами та зобов'язаннями	4492,9	23,2	6585,3	28,2	4998,5	21,3	2671	11,0
Разом витрат	19325,7	100,0	23361,3	100,0	23497,9	100,0	24196,9	100,0

* Складено і розраховано на основі [9].

рації, за якими отримують цей вид доходів, є важливим напрямом діяльності.

Отримання позитивних фінансових результатів є основною метою діяльності будь-якого банку. В умовах нестабільності політичної та економічної ситуації в Україні банківським установам необхідно особливу увагу приділити оптимізації витрат та зростанню доходів.

На нашу думку, зниження обсягів витрат доцільно здійснювати в межах мінімально необхідного рівня витрат для забезпечення діяльності банку. Враховуючи, що серед витрат банку найбільшу питому вагу становлять процентні витрати, особливу увагу слід приділити процентній політиці банку. Зменшення обсягу залучених ресурсів (а отже, і процентних витрат) призведе до зменшення обсягу активних операцій і відповідно процентних доходів. Отож, банківським установам необхідно спрямувати зусилля на зростання обсягів дешевих ресурсів. Так, наприклад, ПАТ "ПриватБанк" за поточними рахунками не нараховує і, відповідно, не виплачує відсотки, що дає можливість користуватися нестабільними, але безкоштовними та значними за обсягом фінансовими ресурсами. Таку ситуацію, коли клієнти розміщують кошти на поточних рахунках на безоплатній основі, можна пояснити тим, що, за результатами опитування населення, 36% опитаних вважають ПАТ "ПриватБанк" найбільш надійним. Крім того, ПАТ "ПриватБанк" визнаний в Україні "Кращим банком 2013 року" в рейтингу "Кращі в світі банки ринків у Центральній та Східній Європі", який проводить щороку американський журнал Global Finance. За показниками зростання активів, прибутковості, якості обслуговування клієнтів, конкурентних тарифів та впровадження інноваційних продуктів, цей банк був визнаний абсолютним лідером в Україні [9].

Значну частину витрат банку становлять адміністративні витрати. Банківським уста-

новам доцільно провести заходи, які спрямовані на оптимізацію штатної чисельності банку, шляхом оцінки навантаження на одного операційно-касового працівника, кількості валютообмінних операцій за день, операцій, пов'язаних з прийомом платежів, укладенням депозитних і кредитних договорів.

Забезпечити отримання позитивних фінансових результатів банку можна за рахунок зростання доходів. Враховуючи, що основним джерелом доходів банку є процентні доходи, одним із напрямів максимізації прибутку є зниження питомої ваги проблемних активів. Велика кількість прострочених кредитів призводить до виникнення проблем з платоспроможністю та ліквідністю, виникають додаткові витрати, пов'язані з формуванням резервів. Саме тому банківським установам необхідно розробити заходи, спрямовані на покращення якості кредитного портфеля. До таких заходів належать: продаж проблемних кредитів і прав власності на кредитне забезпечення, проведення реструктуризації проблемних кредитів.

Підсумовуючи, слід зауважити, що результативність діяльності банків, які виступають посередниками акумуляції та перерозподілу грошових ресурсів всередині фінансової системи держави, значною мірою впливає на економічні перетворення України. Позитивні фінансові результати діяльності банків є основним показником ефективності їх роботи, індикатором фінансової надійності банківської системи. Забезпечення прибутковості є основним завданням, що стоїть перед вітчизняним банківськими установами.

На нашу думку, для отримання позитивних фінансових результатів вітчизняним банкам необхідно забезпечити зростання обсягів доходів та оптимізацію витрат шляхом:

- покращення якості кредитного портфеля банку;

- реструктуризації простроченої кредитної заборгованості;
- продажу проблемних кредитів;
- залучення дешевих коштів клієнтів банку;
- оптимізації витрат на утримання персоналу.

Здійснення вищенаведених заходів вітчизняними банками сприятиме отриманню позитивних фінансових результатів.

Література

1. Мочерний С. В. Політична економія: Навч. посібник / С. В. Мочерний. – К.: Знання-Прес, 2002. – 687 с.
2. Пушкар М.С. Фінансовий облік: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.
3. Луговой В.А. Учет капитала, ссуд и финансовых результатов. – М.: АО "ИНКОН-САУДИТ", 1995. – 128 с.
4. Ануфриев В.Е. Учет формирования финансового результата и распределения прибыли организации // Бухгалтерский учет. – 2001. – № 10. – С. 101–108.
5. Пантелеев В. П., Сніжко О. С. Словник бухгалтера та аудитора. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2009. – 239 с.
6. Скалюк Р.В. Сутність та значення фінансових результатів в системі розвитку господарської діяльності промислових підприємств // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Збірник наукових праць. – 2010. – Випуск 18. – С. 135–141.
7. Дікань Л. В., Вороніна О. О. Фінансовий результат підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз: Монографія. – Харків: СПД ФО Лібуркіна Л. М., 2008. – 92 с.
8. Вороніна О. О., Дікань Л. В. Складові та основні функції управління фінансовим результатом підприємства // Економіка розвитку. – 2008. – № 1 (45). – С. 66–68.
9. Консолідований звіт про прибутки і збитки ПАТ КБ "ПриватБанк" за 2010–2013 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.privatbank.ua/files>
10. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua/control/uk/.../article?art.
11. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>